

مدرسه دارالفنون

(۱۰)

دیگراز کارمندان، میرزا محرم ۱ و حاجی خان پسر اسکندر خان خلیفه درس زبان بودند .

سه تن از شاگردان قدیم دارالفنون

۱- «... میرزا عبدالوهاب یزدی متخلص به محرم، پدرش میرزا محمدعلی-زبان فرانسه را می دانست و در مدرسه دارالفنون خلیفه درس زبان بود .

می گوید فرهنگ رعیت پروری نیز به نظم آورده ام که بعد از وفاتم خواهند شنید. وقتی این مطلب را بیان کرد امین الدوله در جواب گفت « زیاد طالب شنیدن اشعار شما هستم خاصه فرهنگ رعیت پروری که امروز و فردا می خواهم بشنوم . »

شماره نهم روزنامه ملتی مورخ ۱۲ محرم ۱۲۸۴

زیادت بر اینها آقا محمدتقی صحافباشی، استاد حیدر علی نجار باشی، استاد رستم خیاط - استاد جوانی علاقه بند در استخدام مدرسه بودند .

استاد رستم لباسهای شاگردان را که هر رسته به رنگ و طرح معین بود می دوخت ، آقا محمدتقی صحاف کتابها و نقشه هارا صحافی می کرد ، و نجار و علاقه بند نیز کارهای مربوط به خود را انجام می دادند .

برای اینکه شاگردان طب به روش محضلات اروپائی درسهای پزشکی را توأم با عمل بیاموزند به استدعای اعتماد السلطنه ناصرالدین شاه موافقت کرد بیمارستانی وابسته به دارالفنون تأسیس گردد .۱

این مریضخانه ساخته و با وسایلی که فراهم کردن آن در آن زمان میسر بود مجهز شد و ناصرالدین شاه روزهایی که به بازدید مدرسه می رفت از این بیمارستان سرکشی می کرد .۲
در سال ۱۲۸۸ تشکیلات وزارت علوم به وسیله نه نفر اداره می شد بدین شرح :

- ۱- اعتماد السلطنه وزیر علوم .
- ۲- میرزا اسدالله خان نایب وزیر علوم.
- ۳- میرزا محمدعلی منشی باشی وزیر علوم.
- ۴- میرزا جعفر خان منشی باشی وزیر علوم و ناظر مدرسه.
- ۵- میرزا سیدباقر محاسب.
- ۶- ۷- ۸- ۹- میرزا عبدالکریم - میرزا مهدی - میرزا حسن - میرزا مسیح منشی وزارت علوم .

۱- چون در آغاز تدریس طب جدید در مدرسه دارالفنون ، بعضی کسان نسبت بدان بی اعتقاد بودند، مصلحت را رئیس مدرسه، میرزا احمد طبیب کاشانی را که از طبیبان معروف طب قدیم بود به معلمی این رشته گماشت تا بهانه‌ای برای مخالفت با تدریس طب جدید به دست متعصبان جاهل و نااهل نیفتد .

۲- روزشنبه ۱۸ سه ساعت به غروب آفتاب مانده تشریف فرمای مدرسه مبارکه دارالفنون شدند. نواب اعتماد السلطنه وزیر علوم و معلمین و متعلمین را که قبل از وقت آماده و حاضر نموده بودند از سان حضور مهر لمان مبارک گذرانده مراتب ترقی و درجات کمال هر یک را از قرار تمیین و تشخیص صحیح بمرض حضور مبارک رساندند و کل علی حسب مشمول عنایات ملوکانه و مورد انعامات و اکرامات خسروانه گردید و یک ساعت به غروب مانده به مریضخانه مبارکه جدید تشریف همایونی ارزانی داشتند . وضع و ترتیب مریضخانه مذکوره مطبوع طبیح مبارک آمده مستحسن افتاده و از آنجا که اهتمام بلیغ از جانب نواب اعتماد السلطنه وزیر علوم در امور مدرسه مبارکه و مریضخانه و غیره بظهور رسید و بسیار پسند خاطر مبارک اعلیحضرت همایون گردید دستخطی به سرافرازی نواب معظم شرف صدور یافت . (شماره ۱۹۱ روزنامه ایران مورخ دوشنبه ۲۷ شعبان ۱۲۹۰)

بی‌مناسبت نیست نام بعضی از معلمان ایرانی و خارجی که در این زمان در مدرسه به تدریس اشتغال داشته‌اند نیز آورده شود:

- ۱- میرزا رضاد کتر، معلم طب فرنگی.
- ۲- میرزا عبدالوهاب حکیمباشی معلم طب ایرانی.
- ۳- ملاسداالله معلم زبان فارسی.
- ۴- میرزا عبدالغفار نجم‌الملک معلم علوم ریاضی ۱.
- ۵- میرزا کاظم معلم علوم فیزیک و شیمی ۲.

۱- حاج میرزا عبدالغفار پسر ملاعلی محمداصفهان‌نی در سال ۱۲۵۵ قمری برابر ۱۲۱۸ شمسی در اصفهان تولد یافت. از آغاز تأسیس دارالفنون در این کانون علمی معتبر به تحصیل پرداخت و از برکت هوش سرشار و کوشش بسیار، چون پدرش در علم ریاضی صاحب نظر و نامور و به اخلاق پسندیده شهره شد. علاوه بر این در موسیقی نظری بزرگترین دانشمند زمان خود گردید. علی‌قلی میرزا اعتضادالسلطنه چون برداش وی وقوف یافت او را به معلمی علوم ریاضی دارالفنون برگزید و به پاداش خدمت‌های شایانی که در پیشرفت تحصیل شاگردان کرد اول لقب نجم‌الملک و پس از چندی لقب نجم‌الدوله برای او از شاه گرفت.

میرزا عبدالغفار نجم‌الدوله هفتاد و یک سال عمر کرد، روز دوشنبه ۱۵ جمادی الاول سال ۱۳۲۶ در گذشت و در صفاغویه حضرت عبدالعظیم مدفون شد.

از پدرش ملاعلی محمد آثار مفیدی بجا مانده که معتبرترین آنها تکملة العلوم در علم ریاضی درباره حل معادلات جبر و مقابله؛ کتابی در علم شیمی، کتابی در حساب و خواص اعداد، و کتابی در لگاریتم است. او در سال ۱۲۹۳ قمری برابر ۱۲۵۵ شمسی در تهران در گذشته و در نجف اشرف به خاک سپرده شده است.

۲- شاگردانی که از مدرسه دارالفنون به همراهی حسن علیخان وزیر مختار دولت علیه مقیم پاریس مأمور شده بودند که در مدارس آن دولت تحصیل خود را به هر عملی که مشغولند تکمیل نمایند این اوقات بعضی از آنها علم و عمل خود را تکمیل نموده با تصدیق معلمین آنجا معاونت کردند و از جانب دولت علیه اسباب هر علم و حرفتی را که آموخته‌اند برای آنها مهیا کرده در مدرسه مبارکه مشغول ترویج و تعلیم آن علم می‌باشند. از جمله میرزا کاظم محلاتی معلم علم فیزیک و شیمی است که کمال مهارت را علماً و عملاً پیدا کرده، در مدرسه به تعلیم شاگردان آن علم اشتغال دارد، و بعداً برای پیدا کردن خاک بوته و معادن به گردش کوهها خواهد رفت... (شماره ۵۲۹ روزنامه دولت علیه ایران مورخ پنجشنبه ۲۲ ربیع الاول ۱۲۷۹)

... میرزا کاظم محلاتی معروف به شیمی، پس از تحصیل فرانسه و علوم طبیعی جزء مأمورین مرقوم به پاریس رفت و در راه به شاگردان دیگر فرانسه درس می‌داد. مدتی در علم شیمی و دواسازی زحمت کشید و مدتی هم در مدرسه بزرگ روغن به تحصیل بوتانیک یعنی گیاه‌شناسی پرداخت و نشان درجه عالی در این فن گرفت و در مراجعت چون اسباب کار تعلیم گیاه‌شناسی در تهران برایش فراهم نبود به معلمی دواسازی و ریاضی و تجزیه معادن و فیزیک پرداخت و کتابهای متعدد ترجمه نمود که از آن جمله جنگه آلمان و فرانسه، و جنگه عثمانی و روس، و سیاحتنامه

- ۶- میرزا علی اکبر کاشانی معلم نقاشی ۱۰
 ۷- ملا محمد حسین معلم فارسی و عربی و پیشنماز.
 ۸- میرزا رضا خان (مسیوریشار) معلم زبان فرانسه .
 ۹- مادروس خان معلم زبان روسی .
 ۱۰- مسیوتلبر معلم زبان انگلیسی .
 ۱۱- مسیو و ویلیه مهندس و معلم راه سازی .
 ۱۲- مسیو آندرنی معلم پیاده نظام .

مادروس خان معلم زبان روسی

→ استانی به افریقا، و دو رساله در عکاسی و امثال آنها، و تقریباً چهل سال در مدرسه دارالفنون خدمت کرد و در فنون عدیده و علوم جدید معلم بود و با اینکه کم کم امتیازات به او داده شده بود و بر مواجیش افزوده شده بود روزی که فوت شد فقط پانصد تومان موجب سالیانه داشت در حالتی که در هر شعبه هر معلمی که از فرنگ می آوردند با اینکه فقط در یک شعبه کامل است و یک درس می دهد باز کمتر از دوهزار تومان در سال نمی گیرد. باری او هم مردولی فی الجمله دواسازی را در ایران شیوع داد .
 ۱- میرزا علی اکبر کاشانی پس از مرگ کنستان معلم نقاشی- جانشین او شده است .

۱۳- آقا سید محمد جواد مؤذن مدرسه .
در سال ۱۲۸۸ دارالفنون دوست نفر شاگرد داشته و ۲۵ نفر از بزرگان طراز
اول نیز بیرون از مدرسه درس می خوانده اند و وابسته به دارالفنون بوده اند و تا سالها بعد ،
فرزندان بعضی از شاهزادگان و رجال سرشناس در کلاس مخصوص به تحصیل اشتغال داشته اند (۱)

اینک نام عده ای از شاگردان رتبه اول و دوم رشته های مختلف: (۲)

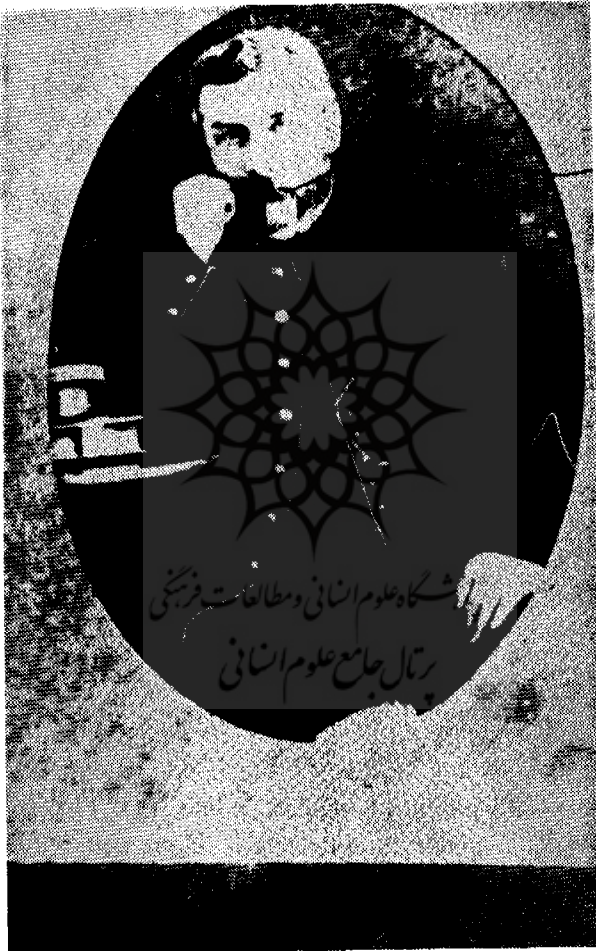
شاگردان مرتبه اول که در علم مثلثات و جبر و مقابله و علم تسطیح و نقشه کشی و مساحی
و قلعه سازی و جغرافیا کامل شده اند : علی خان و ولد قاسم خان - سلیمان خان و ولد حکیم داود
خان - میرزا علی اکبر و ولد میرزا علی - عباسعلی خان و ولد حاجی نجف قلی خان - سلیمان قلی خان
و ولد محمد جعفر خان - احمد خان و ولد محمود خان ملک الشعرا - محمد حسن خان و ولد محمد
باقر خان - میرزا مهدی و ولد میرزا جعفر حکیم - حسین قلی خان و ولد محمد علی خان قاجار .

۱-... پسران رئیس نظمیّه را به مدرسه آوردند و اطاق مخصوص و معلم مخصوص برای
آنان تعیین نمودند. دفتر وقایع روزانه سال ۱۳۰۱ دارالفنون

۲- نقل از شماره ۵۵ روزنامه ایران مورخ جمعه ۱۷ رمضان سال ۱۲۸۸

شاگردان مرتبه دوم که علم حساب و هندسه و جغرافیا و جبر و مقابله و نقشه کشی را دیده اند :

سلیمان خان ولد خداداد خان - مهدی خان ولد محمود خان ملک الشعرا - زین العابدین میرزا ولد شیردل میرزا - اسکندر خان ولد میرزا یعقوب خان - غلامحسین خان ولد شاهرخ بیگه - مهدی قلی خان ولد حاجی محمد بیگه یاور - اسدالله خان ولد محمد حسن خان - یوسف خان ولد محمد حسن خان - حسام الدین میرزا ولد جلال الدین میرزا - عزیزالدین میرزا ولد جلال الدین میرزا - میرزا احمد ولد میرزا حسن .

شاگردان اول پیاده :

محمد حسین میرزا ولد شیردل میرزا - محمد حسن خان ولد حاجی کریم خان - میرزا سلیمان ولد میرزا غلامرضا - میرزا علی اکبر ولد حاجی آقا بیگه .

شاگردان مرتبه دوم پیاده :

کریم خان ولد آقاخان قاجار - حسینعلی آقا ولد حسن بیگ - غفارخان ولد اسدخان
میرزا حسین ولد میرزا آقا - میرزا احمدخان ولد ابوالقاسم خان - شکرالله خان ولد عبدالباقی -
خداداد خان ولد حاجی مهدی خان - میرزا نبی خان ولد مهدی قلی خان - حاجی آقا ولد
میرزا رحیم مستوفی .

علم طب و طبیعی - شاگردان فارغ التحصیل که اجازه معالجه دارند :
میرزا نصرالله از شاگردان قدیم شیخ جلیل - میرزا هدایت الله - میرزا عبدالجواد -
میرزا عبدالله .

شاگردان رتبه اول که در نزد میرزا عبدالوهاب حکیم باشی - طب ایرانی و نزد میرزا
رضا دکتر طب و جراحی فرنگی، و نزد میرزا کاظم خان حکمت طبیعی و دوسازی خوانده اند
و ترقیات نموده اند :

میرزا محمد کرمانشاهی - محمد جعفرخان ولد محمود خان ملک الشعرا - میرزا علی
اکبر ولد حاجی میرزا حسن کرمانی - میرزا علی اکبر ولد میرزا محمد فخرالاطباء - میرزا
نصرالله حکیم الهی - میرزا علی خان ولد مهدی خان قاجار - حسن خان ولد اسدخان -
باقرخان ولد محمد حسین خان قاجار - میرزا ابوالحسن تفرشی - میرزا ابراهیم ولد حاجی
خان مهاجر - میرزا مؤمن ولد میرزا محمود - میرزا حسن ولد میرزا ابوالحسن - میرزا
محمد ولد میرزا محمود .

شاگردان مرتبه دوم :

میرزا زین العابدین ولد میرزا محمد فخرالاطباء - امان الله خان ولد اسدالله خان -
حیدر میرزا ولد حاجی محمد علی میرزا - میرزا کاظم ولد میرزا ابوالحسن - میرزا محمد
ولد میرزا کاظم - علی آقا ولد محمد کاظم - میرزا اسدالله ولد میرزا محمد تنکابنی - میرزا
مصطفی ولد میرزا احمد - میرزا عزیز ولد میرزا علی اکبر .

شاگردان مرتبه اول رشته نقاشی :

میرزا اسمعیل ولد حاجی محمد زمان - میرزا ابوالقاسم ولد میرزا احمد میرزا عبدالوهاب
ولد میرزا حسین رئیس الکتاب - میرزا علی اکبر حجاری ولد حاجی محمد علی - میرزا صادق ولد
حسن بیگ .

شاگردان جدید : ابوالفتح خان ولد کریم - میرزا حسین ولد میرزا محمد علی -
عزیز خان ولد میرزا سلیمان خان - میرزا امامقلی ولد فتح اله بیگ - حسین میرزا ولد شاهرخ میرزا -
میرزا عزیزالله ولد حسن بیگ - حاجی آقا ولد حاجی نوروز - میرزا ابراهیم ولد میرزا حسین
حکیم - حسن خان ولد حاجی اسمعیل .

شاگردان رشته زبان روسی :

میرزا زین العابدین ولد میرزا کلبعلی - حبیب الله میرزا ولد تیمور میرزا - میرزا بوتراپ
ولد میرزا کلبعلی منشی - فضل الله میرزا ولد شکرالله میرزا - امان الله میرزا ولد شکرالله میرزا -

میرزا علی اکبر ولد حبیب الله خان - میرزا اسمعیل ولد میرزا رحیم - میرزا عبدالرحیم ولد میرزاتقی .

شاگردان زبان انگلیسی :

میرزا حسین ولد مهدی سلطان - میرزا اسمعیل ولد صحافباشی - میرزا عباس ولد میرزا حسین - محمد میرزا ولد شیردل میرزا - آقا خان ولد میرزا ابوالفضل - رضا خان ولد محمد حسین خان - آقا خان ولد شیردل میرزا - میرزا ابراهیم ولد صحافباشی - عزیز خان ولد شاهرخ - غلامحسین خان ولد محمد صادق خان - طهماسب خان ولد میرزا یوسف خان - میرزا کوچک ولد میرزا رضا نامه نگار - کریم خان ولد شیردل میرزا - محمدقلی خان ولد احمد خان - دی مطریخان ولد میرزا یوسف خان - میرزا عبدالوهاب ولد میرزا ولی - میرزا محمد علی ولد حاجی آقاییک .

در سال ۱۲۹۰ سازمان وزارت علوم و مدرسه دارالفنون بدین شرح بوده است :

- ۱- اعتضاد السلطنه وزیر علوم .
 - ۲- مخبرالدوله سر تیب اول و رئیس کل تلگرافخانه . (۱)
 - ۳- میرزا اسدالله خان نایب وزارت علوم .
 - ۴- میرزا عبدالوهاب خان نایب وزارت علوم . (۲)
 - ۵- میرزا محمدعلی منشی باشی و سررشته دار تلگرافخانه ها .
- و اینان اعضای دارالفنون بودند :

محمد حسین خان ناظم (۳) - محمدتقی میرزا آجودان - محمد ابراهیم خان سرهنک و تحویلدار - محمد حسین خان قاجار مترجم - میرزا محمد حسین رئیس الکتاب - میرزا علی اکبر خان ناظر - میرزا اسحق سررشته دار - اسدالله خان کتابدار - میرزاتقی روزنامه نویس - میرزا علی نویسنده کارخانه - استاد حیدرعلی نجار باشی .

برآل جامع علوم انسانی
مطالعات زبانی

۱- امور تلگرافخانه نیز ضمیمه وزارت علوم بود .

- ۲- میرزا عبدالوهاب خان پسر میرزا محمدعلی خان وزیر دول خارجه بود . محمدعلی خان چنانکه ذکر شد در بدو تأسیس ، دارالفنون را اداره می کرد .
- ۳- تولد ۱۲۵۴ و وفات ۱۳۱۶ قمری .